

Nr 76.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående emottagande av ett donerat institut för forskning rörande cement och betong m. m.; given Stockholms slott den 6 februari 1942.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Gösta Bagge.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 6 februari 1942.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Bagge anför efter gemensam beredning med chefen för handelsdepartementet:

Med skrivelse den 4 november 1941 har Skånska cementaktiebolaget till Kungl. Maj:t överlämnat ett samma dag daterat donationsbrev, vari bolaget å egna vägnar samt såsom garant och företrädare för elva andra företag inom cement- och betongbranschen förklarat sig vilja till svenska staten donera ett institut för forskning rörande cement och betong samt medel för institutets drift under tio år.

Enligt donationsbrevet avses, att genom donationen skall grundas en stiftelse, benämnd Svenska forskningsinstitutet för cement och betong vid kungl. tekniska högskolan i Stockholm, samt uppställas såsom villkor för donationen, att Kungl. Maj:t före utgången av mars månad 1942 dels fastställer stadgar

för stiftelsen, väsentligen i enlighet med ett donationsbrevet bilagt utkast, dels ock i omedelbar närhet av tekniska högskolan ställer erforderlig tomt till förfogande för uppförande av byggnad för institutet i huvudsaklig överensstämmelse med donationsbrevet likaledes bilagda preliminära ritningar.

Rörande bakgrunden till cement- och betongföretagens ifrågavarande erbjudande samt beträffande den planerade stiftelsens organisation och verksamhet framgår följande av donationshandlingarna.

Stiftelsens uppgift skall vara att bedriva och stödja grundläggande materialteknisk forskning rörande cement, betong och därmed jämförliga material. För att lösa sin uppgift skall stiftelsen inrätta och driva förutnämnda forskningsinstitut vid tekniska högskolan i Stockholm. Institutet skall i sin verksamhet bygga vidare på de undersökningar, som bedrivits av personal inom cementindustrien och svenska cementföreningen, och nämnda personal är avsedd att utgöra stommen av institutets arbetskrafter. Donatorerna räkna med att den speciella cement- och betongforskningen genom institutet skall ernå gynnsamma arbetsförhållanden och en värdefull anknytning till den tekniska högskoleverksamheten. I sistnämnda syfte ha i stadgeförslaget stiftelsens styrelse och institutets personal erinrats om angelägenheten av att söka samarbete med tekniska högskolan till fromma för såväl forskning som undervisning. Institutet intager enligt stadgeförslaget en fullt självständig ställning men statsmakterna och högskolan ha tillförsäkrats inflytande på institutets verksamhet därigenom att av de fem ledamöterna i stiftelsens styrelse — som har beslutanderätten beträffande institutets verksamhet och tillsätter föreståndare och övrig personal vid detsamma — en ledamot, tillika ordförande, skall utses av Kungl. Maj:t efter förslag av donatorerna, och två av tekniska högskolans styrelse, medan återstående två ledamöter utses av donatorerna.

Institutets verksamhet skall bedrivas i en för ändamålet planerad byggnad, inrymmande kemiska, fysikaliska och tekniska laboratorier samt kontorslokaler. För uppförande av byggnaden samt för anskaffande av maskiner, laboratorieapparater och övrig utrustning anslå donatorerna ett belopp av 500,000 kronor. Byggnaden övergår omedelbart i statsverkets ägo, men stiftelsen skall, så länge den driver den angivna forskningsverksamheten, disponera över byggnaden; dock förutsättes, att stiftelsen under vissa betingelser skall vara skyldig foga sig i lokalbyte, om Kungl. Maj:t finner sådant erforderligt. För verksamheten vid institutet ställa donatorerna under tio år, räknat från och med år 1942, till stiftelsens förfogande 100,000 kronor om året. Därutöver beräknas stiftelsen kunna erhålla driftmedel genom anslag och tillskott från myndigheter och enskilda samt genom inkomster av patent.

Stiftelsen skall bedriva sin verksamhet utan att avse enskild vinst för stiftelsen eller donatorerna. I verksamheten vunna forskningsresultat skola som regel stå till allmän disposition och i den mån det befinnes lämpligt publiceras genom stiftelsens försorg. Därest resultat innebär uppfinning, varå patent kan meddelas, ankommer det på institutets föreståndare att träffa anstalter för vinnande av patent. Licens för utövning av uppfinningen skall kunna förvärvas av svenska företagare mot avgift, som svarar mot kostnaderna för patentets erhållande. För utländska företagares nyttjande av patenterad uppfinning skall vederlag utgå efter styrelsens prövning. Från dessa regler om forskningsresultatens ställande till allmän disposition kunna undantag av styrelsen göras beträffande forskningar, som enskilda forskare inom eller

utom institutets personalkår på egen bekostnad bedriva. I den mån — utan hinder för den forskningsverksamhet, som bedrivs av institutets egen personal — utomstående kunna beredas tillfälle att arbeta vid institutet, skall företräde lämnas studerande vid tekniska högskolan samt därifrån eller från annan högre teknisk undervisningsanstalt utexaminerade, vilka vilja bedriva specialstudier på institutets verksamhetsfält.

Över stiftelsens verksamhet, vari förutom institutets drivande även skall kunna ingå andra åtgärder till stöd för forskningen rörande cement, betong och därmed jämförliga material, skall styrelsen enligt stadgeförslaget årligen avgiva rapport till Kungl. Maj:t och donatorerna. Enligt samma förslag skall stiftelsens medelsförvaltning granskas av auktoriserad revisor, som årligen utses av Sveriges industriförbund. Stiftelsen skall vara undantagen från tillämpning av lagen om tillsyn över stiftelser. Om stiftelsen upphör med sin verksamhet, skall dess egendom tillfalla tekniska högskolan eller annan för teknisk forskning eller utbildning avsedd statlig institution efter Kungl. Maj:ts bestämmande.

Donatorerna förklara slutligen, att de funnit tillgodoseendet av de forskningsuppgifter, till vilkas lösande stiftelsens verksamhet beräknas bidraga, så angeläget, att de ej velat avvakta resultatet av den omfattande statliga utredning, som pågår rörande det tekniska forskningsarbetet. I den plan, vari nämnda utredning kan utmynna, räkna de med att forskningsinstitutet för cement och betong skall kunna inpassas. Särskilt framhålla de som önskvärt, att därest framdeles en professur med därtill hörande institution för teknisk silikat kemi upprättas, det av donatorerna planerade institutet, vars forskningsområde skulle komma att gränsa till professurens, måtte i någon form anknytas därtill, varvid institutets lokaler kunde tänkas delvis ställda till den kemiska institutionens förfogande. Om institutet genom att bereda ökade forskningsmöjligheter eller genom att dess forskare ställa sig till förfogande som speciallärare eller på annat sätt skulle, såsom donatorerna hoppas, visa sig vara till påtaglig nytta för tekniska högskolan och dess undervisning, vore det enligt deras mening rimligt om institutets verksamhet kunde påräkna ett nämnda nytta motsvarande ekonomiskt understöd från statens sida. Donatorerna ifrågasätta emellertid för närvarande intet ställningstagande från statsmakternas sida till sistberörda fråga.

Över det gjorda donationserbjudandet med därtill knutna villkor hava, efter remiss, yttranden avgivits av tekniska högskolans styrelse och lärarkollegium, byggnadsstyrelsen, riksmarskalksämberet, statskontoret samt utredningen rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. Riksmarskalksämberet har till sitt yttrande fogat utlåtande av intendenten för kungl. Djurgården. Slutligen föreliggå särskilda uttalanden i ärendet av överstyrelsen för svenska röda korset, tekniska högskolans rektor, professorn H. Kreüger, samt professorn Carl Forssell.

De hörda myndigheterna och nämnda utredning hava — dock under olika förbehåll — förklarat sig tillstyrka eller icke hava något att erinra mot donationens emottagande på de av donatorerna uppställda villkoren. *Utredningen*, som varmt förordar antagande av erbjudandet, upplyser, att Skånska cementaktiebolaget stått i förbindelse med utredningens ordförande och Kreüger vid upprättandet av donationshandlingarna samt att

det däri framlagda förslaget går i linje med utredningens principer. *Byggnadsstyrelsen* betonar det föreslagna forskningsinstitutets stora betydelse och tillägger, att av de till institutets inrättande anslagna medlen 400,000 kronor torde förslå till uppförande av den planerade byggnaden, att styrelsen icke kan bedöma, huruvida återstoden, 100,000 kronor, räcker till inventarier, maskiner och annan utrustning, men att donatorerna under hand förklarar sig skola under alla förhållanden svara för institutets iordningställande i sådant skick, att det avsedda forskningsarbetet där kan bedrivas.

Beträffande villkoret om fastställelse å stadgar för stiftelsen i huvudsaklig överensstämmelse med det upprättade utkastet har av *utredningen* samt av *tekniska högskolans styrelse* och *lärarkollegium* ifrågasatts ändringar i utkastet, avsedda att bättre samordna stiftelsens och högskolans forskning samt främja deras inbördes samarbete, varjämte styrelsen och lärarkollegiet önskat, att årlig rapport angående stiftelsens verksamhet måtte lämnas även till högskolan. *Statskontoret* har funnit önskvärt, att stiftelsens medelsförvaltning icke — såsom i stadgeutkastet föreslås — allenast revideras genom en av Sveriges industriförbund utsedd auktoriserad revisor utan även underkastas den granskning, som riksräkenskapsverket ur statsverkets synpunkt kan finna erforderlig.

Villkoret om upplåtelse av erforderlig tomt för forskningsinstitutet i omedelbar närhet av tekniska högskolan hava donatorerna enligt en donationsbrevet bilagd situationsplan tänkt sig uppfyllt, därigenom att till deras förfogande skulle ställas ett område nordväst om Röda korsets sjukhem å norra Djurgården. Sedan emellertid från hörda myndigheters sida bestämda invändningar riktats mot berörda lösning, har enligt *byggnadsstyrelsens* yttrande vid förhandlingar mellan styrelsen, Kreüger och representanter för donatorerna enighet uppnåtts därom, att byggnad för institutet bör uppföras å ett annat, jämväl av riksmarskalksämbetet, djurgårdsintendenten och lärarkollegiet förordad område å norra Djurgården, beläget nordväst om tekniska högskolans värmecentral, mellan denna och nyssnämnda sjukhem. I yttrandet framhålles, att sistnämnda område ligger i önskvärd närhet av högskolans kemiska institution och att en tomt av den storlek — 2,500 kvadratmeter — som donatorerna med hänsyn även till möjliga framtida utvidgningar funnit erforderlig för institutet, där kan upplåtas, samtidigt som utrymme finnes för att inom samma område uppföra enligt högskolans myndigheter framdeles erforderliga laboratorier för högskolans av institutets forskningsområde särskilt intresserade byggnadstekniska studiegrenar, varvid anordningar för framställning och provning av cement- och betongmaterial med fördel kunna vara gemensamma för institutet och laboratorierna. Enligt *riksmarskalksämbetet* utgöres området delvis av redan till tekniska högskolan upplåten mark och delvis av odisponerad djurgårdsmark; hinder möter ej för dess anvisande åt donatorerna under villkor, att byggnadstomten utstakas i samråd med djurgårdsförvaltningen samt att befintlig

ståndskog, som är Djurgårdens tillhörighet, i den mån den måste fällas för byggnadsarbetet, borttransporteras enligt djurgårdsförvaltningens anvisningar. *Byggnadsstyrelsen* hemställer att för upplåtelsen av byggnadstomt måtte uppställas som villkor, att — enär det av donatorerna framlagda byggnadsförslaget icke kan i oförändrat skick läggas till grund för byggande på det av styrelsen förordade området — nytt förslag före arbetenas igångsättande förelägges Kungl. Maj:t för godkännande, att byggandet på tomten hålles inom vissa angivna gränser, att byggnaden skall vara färdigställd inom två år efter det donatorernas utfästelse blivit bindande, vid äventyr att tomten eljest kan tagas i anspråk för annat ändamål, samt att donatorerna bekosta de väg- och ledningsomläggningar, som bliva nödvändiga i följd av deras byggnadsföretag. Härtill bör enligt *Kreügers* mening fogas ett förbehåll därom att donatorerna för att få utnyttja även den för möjlig utvidgning av institutet avsedda delen av tomten inom viss tid skola framlägga planer för tillbyggnad.

Rörande förläggningen av byggnaden hemställer *överstyrelsen för svenska röda korset*, att, om annat område icke kan anvisas för ändamålet än den mellan tekniska högskolans värmecentral och Röda korsets sjukhem belägna tomten, byggnaden likväl måtte så placeras att en omläggning av sjukhemmets ledningar för gas, vatten med mera icke blir nödvändig. Överstyrelsen har därjämte framhållit önskvärdheten av att vid områdets bebyggande sjukhemmets behov av lugn och trevnad tillgodoses, risken för sjukhemmet i händelse av luftangrepp icke ökas samt områdets skönhetsvärden såvitt möjligt tillvaratagas. Professorn *Kreüger* har i yttrande över sistnämnda framställning hävdadt, att tekniska högskolans — redan vid tillkomsten av sjukhemmets byggnad på norra Djurgården förutsagda — behov av plats för nya institutionsbyggnader nödvändiggör det donerade institutets förläggande till områdets närmast sjukhemmet belägna del. *Kreüger* har emellertid samtidigt framhållit, att vid byggnadens planerande och i institutets verksamhet åtskilligt kan iakttagas, som är ägnat att tillgodose överstyrelsens önskemål om lugn och trevnad samt om bevarande av områdets skönhetsvärden. Slutligen ha *donatorerna* upplyst, att de åtaga sig kostnaden för erforderlig omläggning av sjukhemmets ledningar.

I fråga om de förpliktelser, som staten genom donationens mottagande skulle åtaga sig, har *statskontoret* tolkat donationshandlingarna så, att kostnaderna för institutets underhåll och drift, däribland personalkostnad, efter förloppet av tio år skulle komma att åvila staten. *Utredningen för den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande* förutsätter liksom *tekniska högskolans styrelse* och *lärarkollegium*, att yttre underhåll av institutets byggnad skall bekostas av staten såsom ägare av densamma, medan övriga driftkostnader skola bestriidas med de av donatorerna utfästa bidragen.

De av Skånska cementaktiebolaget med flera företag i donationshandlingarna skisserade åtgärderna för att — främst genom inrättande och drivande av ett självständigt institut — främja forskningen rörande cement, betong och därmed jämförliga material, synas mig vara ägnade att på ett betydelsefullt område stärka den tekniskt-vetenskapliga verksamheten i landet, samtidigt som de kunna väntas medföra värdefulla resultat av mera omedelbar praktisk betydelse. Det torde också vara välbetänkt, att forskningsinstitutet planerats såsom nära anknutet till tekniska högskolan i Stockholm. Såväl forskningen å ömse håll som undervisningen vid högskolan torde kunna draga fördel av denna anknytning. Planen för institutets verksamhet synes väl förenlig med övriga planer för den tekniskt-vetenskapliga forskningen inom vårt land.

Såsom av den förut lämnade redogörelsen framgått, innebär en fullbordad av företagets donationsutfästelse en gåva till staten endast i fråga om den byggnad, som uppföres för forskningsinstitutet. Utrustning och inventarier i byggnaden, vilka ej äro att anse som tillbehör till den fasta egendomen, liksom också erhållna patent och av donatorerna eller andra tillskjutna medel skola tillhöra den genom donationen tillskapade stiftelsen och först om och när denna upphör med sin verksamhet tillfalla någon statlig institution för teknisk forskning och utbildning.

Genom att antaga företagets erbjudande och uppfylla deras villkor — fastställande av stadgar för stiftelsen samt upplåtande av byggnadstomt för forskningsinstitutet — skulle staten ådraga sig en förpliktelse av ekonomisk betydelse, nämligen att under obegränsad tid kostnadsfritt tillhandahålla stiftelsen för dess forskningsinstitut *dels* en staten tillhörig byggnadstomt, som eljest kunnat, i den mån marken ej redan anslagits till tekniska högskolan, upplåtas mot vederlag, *dels* ock en byggnad, som skänkts till staten av företagen men som måste av staten underhållas. Förpliktelsens innehåll skulle endast såtillvida kunna förändras, att Kungl. Maj:t skulle kunna framdeles hänvisa institutet till annan fullt likvärdig lokal, därest förflyttning befundes erforderlig och kunde ske utan men för fortgången av institutets arbete.

Med hänsyn till dessa konsekvenser läser frågan om antagande av donationserbjudandet böra underställas riksdagens prövning.

Några andra förpliktelser för staten följa emellertid icke — i motsats till vad statskontoret antagit — med donationens mottagande. När de tio år gått, under vilka företagen enligt åtagande skola tillskjuta medel för stiftelsens verksamhet, är det en öppen fråga, huruvida stiftelsen kan med egna tillgångar finansiera fortsatt verksamhet eller kan från donatorerna, staten eller annan påräkna understöd därför eller ock skall avsluta verksamheten.

Det villkor för donationen, som ligger däri att för stiftelsens forskningsinstitut lämplig tomt i omedelbar närhet av tekniska högskolan skall av staten ställas till förfogande, synes utan svårighet kunna uppfyllas. Endast den av byggnadsstyrelsen med flera myndigheter förordade och av dona-

torernas representanter godtagna byggnadstomten torde kunna komma i fråga. För stiftelsens förfogande däröver böra i stort sett de av riksmarskalksämberet, byggnadsstyrelsen och Kreüger föreslagna villkoren uppställas. Vid prövningen av de förslag, som komma att framläggas rörande tomtens bebyggande och disposition i övrigt, torde de av överstyrelsen för svenska röda korset framförda önskemålen böra ägnas uppmärksamhet.

Mot den av donatorerna begärda fastställelsen av stadgar för stiftelsen, i huvudsaklig anslutning till framlagt utkast, har jag ej heller något att erinra. Av de smärre ändringar i utkastet, som ifrågasatts av de hörda myndigheterna, torde endast det av statskontoret föreslagna tillägget om granskningsrätt beträffande stiftelsens medelsförvaltning jämväl för riksräkenskapsverket kunna anses vara av större betydelse. Detta ändringsförslag sammanhänger emellertid uppenbarligen med statskontorets förut berörda uppfattning rörande framtida ekonomiska förpliktelser för staten som följd av donationens mottagande. Då jag icke kan biträda nämnda uppfattning, saknas enligt min mening skäl för den föreslagna stadgeändringen. Några andra tillägg och förtydliganden i stadgarna — en del föranledda av myndigheternas förslag och samtliga utan genomgripande betydelse — komma däremot att övervägas.

Enär hinder eller svårighet sålunda ej föreligger att uppfylla de villkor, donatorerna uppställt för sitt erbjudandes giltighet, och då de förpliktelser staten skulle ikläda sig genom att antaga donationen icke kunna anses betydande i jämförelse med det värdefulla tillskott till den tekniskt-vetenskapliga forskningen och det goda stöd åt den industriella utvecklingen, som det av donatorerna planerade forskningsinstitutet måste antagas bli, synes det mig uppenbart, att denna om framsynthet och förståelse för det allmänna bästa vittnande donation bör emottagas.

Under åberopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels förklara, att riksdagen icke finner anledning till erinran mot antagande av det utav Skånska cementaktiebolaget med flera företag gjorda erbjudandet att för ett belopp av 500,000 kronor, som företagen donera, låta på en av Kungl. Maj:t anvisad tomt i omedelbar närhet av tekniska högskolan i Stockholm uppföra, inreda och för forskningsarbete utrusta en byggnad, som skall vara statens egendom men disponeras av den genom donationen bildade stiftelsen »Svenska forskningsinstitutet för cement och betong vid kungl. tekniska högskolan i Stockholm», så länge stiftelsen fortsätter sin verksamhet, dock med rätt för Kungl. Maj:t att — om så finnes erforderligt och kan ske utan men för in-

Kungl. Maj:ts proposition Nr 76.

stitutets verksamhet — förordna om dess förflyttning till annan likvärdig lokal,

dels ock medgiva, att Kungl. Maj:t må — på de i det föregående berörda villkor, som Kungl. Maj:t närmare bestämmer — för nyssberörda byggnad utan avgift ställa en tomt om cirka 2,500 kvadratmeter till förfogande å odisponerad eller till tekniska högskolan upplåten mark, belägen å norra Djurgården mellan högskolans värmecentral och Röda korsets sjukhem.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Bo Tideström.